

Відгук
офіційного опонента
на дисертацію Черняхівської Олени Михайлівни
«Довідково-енциклопедичні проєкти з локальної історії в українській
історичній науці другої половини 1950-х – початку 1980-х рр.:
організаційні форми, ідеологічні функції, практична реалізація», поданої
на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук
за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Актуальність теми дисертаційної роботи. Подане до захисту дисертаційне дослідження О. М. Черняхівської, попри те, що його присвячено аналізу проєкту, який було завершено у його «автентичній» українській версії майже півстоліття тому, набуває у сучасних умовах гостро актуального значення.

Як слушно зауважено у роботі, суспільно-політична ситуація в Україні принаймні останнього десятиліття, а особливо з 2014 р., зумовила актуалізацію проблем й особливостей історичного розвитку окремих, історично сформованих частин (регіонів) української національної території. Відтак гостро злободенними стали питання регіонально-локальної історії. Через незнання цієї специфіки неможливо проводити зважену й збалансовану політику на загальнодержавному і регіональному рівнях, враховувати особливості розвитку окремих територій, уникати ймовірних конфліктів.

Відтак цілком логічним виглядає звернення до передісторії й історії підготовки унікального видання у 26-ти томах – «Історії міст і сіл Української РСР» – наймасштабнішого довідково-енциклопедичного проєкту з локальної історії та історичного краєзнавства у республіканському та загальносоюзному форматах, з'ясування його здобутків та недоліків, деконструкція складного механізму взаємодії ініціативи «знизу», формалізованої на рівні академічної історичної спільноти Києва – Львова, з владною легітимізацією цієї ініціативи компартійною верхівкою республіки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та їхня достовірність.

Дисертаційна праця О. М. Черняхівської є самостійним, завершеним, ґрунтовним науковим дослідженням, що у ньому на підставі значного джерельного та історіографічного матеріалу з'ясовано обставини виникнення задуму та механізм реалізації масштабного проєкту з локальної історії вітчизняних населених пунктів – багатотомної (у 26-ти томах) «Історії міст і сіл Української РСР», а також його похідної – російськомовної версії ІМІС – «Истории городов и сёл Украинской ССР» (у 14-ти томах).

Наукове дослідження базується на змістовному, багатоаспектному й іноді контроверсійному фактологічному матеріалі, що дало змогу здобувачці заповнити наявні історіографічні лакуни у висвітленні заявленої нею проблеми, презентувати маловідомі, а то й узагалі невідомі аспекти реалізації такого складного й комплексного видання, яким була ІМІС.

Джерельну базу роботи репрезентовано розлогим комплексом документів і матеріалів, які належно систематизовано й проаналізовано, що уможливило всебічне висвітлення досліджуваних подій, явищ та процесів, реконструювати вплив особистісного чинника на перебіг реалізації проєкту.

Під час виконання дисертаційного дослідження було використано як загальнонаукові методи (аналізу і синтезу, індукції та дедукції), так і конкретно наукові – історико-статистичний, логічний, порівняльного аналізу, історичної аналогії й історичної конфліктології. У роботі витримано засади історизму та наукової об'єктивності, що допомогло уникнути модернізації презентації історичного матеріалу й висунення надмірних вимог до виконавців проєкту багатотомної ІМІС. З'ясовано, що вони діяли у чітко окреслених хронологічних рамках й за наявності суспільно-політичної моделі радянського зразка другої половини 1950-х – першої половини 1980-х рр. з домінуванням жорстких приписів офіційної радянської історіографії.

Основні положення, що викладено у дисертації, належно аргументовано й науково виважено, отже, вони не викликають заперечень.

Авторські висновки й рекомендації логічно вмотивовано проаналізованим матеріалом й презентують найважливіші результати наукового пошуку здобувачки, а також характеризуються ґрунтовністю.

Наукову новизну одержаних результатів та повноту їхньої презентації в опублікованих працях зумовлено, з одного боку, чітко визначеною науковою метою й сукупністю окреслених завдань, із іншого – коректними й сучасними засобами їхнього розв'язання. Новизна полягає у з'ясуванні обставин виникнення задуму, формалізації на рівні вищої компартійної номенклатури республіки 1962–1964 рр. з подальшою корекцією відповідними постановами ЦК КП України, перебігу підготовки як багатотомного проекту ІМІС загалом, так і його обласних томів зокрема.

Основні положення й висновки дисертаційного дослідження знайшли відображення у 20 одноосібних публікаціях здобувачки, у т.ч. у 6-ти статтях у фахових виданнях з історичних наук, затверджених ДАК МОН України.

Оцінка змісту дисертаційної роботи, її завершеність. Дисертація, що її подано до захисту, має чітку й умотивовану структуру, зумовлену метою, завданнями та проблемно-хронологічним принципом дослідження. Архітектоніка роботи О. М. Черняхівської цілком прийнятна. Вона складається зі вступу, п'яти розділів, які поділяються на 17 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, а також списку умовних скорочень.

У вступній частині обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, дослідницькі завдання, об'єкт та предмет дослідження, визначено хронологічні та географічні межі, методи дослідження, наукову новизну, теоретичне та практичне значення, надано відомості про апробацію результатів наукового пошуку й структуру праці.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження», який складається з трьох підрозділів, проаналізовано стан вивчення заявленої теми, охарактеризовано джерельну базу роботи, представлено теоретико-методологічні засади дослідження.

Другий розділ «Гене́за й організаційний етап підготовки багатотомної «Історії міст і сіл Української РСР»» складається з чотирьох підрозділів, у яких висвітлюється передісторія проєкту багатотомної історії вітчизняних населених пунктів; висвітлюється суспільно-політичний контекст ухвалення рішень ЦК КПУ у справі ІМІС від 29 травня 1962 р. й 5 лютого 1964 р. У четвертому підрозділі, який слід вважати серйозною дослідницькою знахідкою дисертантки, з'ясовано гіпотетичну загрозу скасування проєкту наприкінці 1964 р. – на початку 1965 р.

У третьому розділі роботи – «Підготовка окремих томів», який складається з п'яти підрозділів, проаналізовано особливості підготовки перших двох томів ІМІС, присвячених Харківській та Полтавській областям. Висувається припущення, що, крім кваліфікованих складів обласних редколегій і авторських колективів томів, архівних переваг колишньої столиці УРСР – Харкова, на оперативну появу саме цих книг ІМІС вплинуло «харківсько-полтавське угруповання» уродженців цих регіонів у керівництві ЦК КПУ й Головній редколегії проєкту (М. Підгорний, П. Шелест, А. Скаба, П. Тронько та ін.). З'ясовано значення відповідних рішень ЦК КПУ 1967 р. для прискорення виконання проєкту; висвітлено труднощі підготовки тому ІМІС «Київ», специфіку написання Донецького й Луганського томів видання. Особливу увагу приділено найпроблемнішому тому ІМІС – «Кримська область». З'ясовуються ідеологічно-пропагандистські чинники, що вкрай уповільнили підготовку регіонального тому. Найголовнішим серед останніх, як слушно стверджує дисертантка, було «кримськотатарське питання».

Персональний сегмент проєкту ІМІС представлено у четвертому розділі дисертації – «Особистісний вимір підготовки багатотомника з локальної історії». Він складається з двох підрозділів, у яких висвітлено постаті Миколи Ткаченка, Ярослава Дашкевича та Івана Бутича у їхньому контроверсійному ставленні до цього багатотомного видання.

У п'ятому розділі дисертації – «Завершення роботи над багатотомною «Історією міст і сіл Української РСР»» – підведено підсумки виконання

«автентичної» української версії видання; проаналізовано процес упорядкування діловодства й формування архівних колекцій документів Головної та обласних редколегій проекту; з'ясовано особливості роботи над російською версією ІМІС 1974–1983 рр. (14 томів).

Висновки по роботі належним чином відображають її зміст.

Належно оформлено список використаних джерел і літератури.

Загалом дисертація О. М. Черняхівської справляє позитивне враження. Розділи кандидатської праці логічно взаємопов'язано, що уможливило комплексний аналіз заявленої здобувачкою проблеми.

Аналіз змісту роботи дозволяє стверджувати, що об'єкт, предмет, мета й завдання дисертаційного дослідження відповідають спеціальності 07.00.01 – історія України, а відтак й профілю Спеціалізованої ради Д 26.235.01.

Відповідність змісту автореферата основним положенням дисертації. Зміст автореферата відповідає тексту дисертації й адекватно презентує авторську концепцію, її методологічну позицію, систему аргументації та висновків.

Зауваження і дискусійні положення. Беззастережно позитивно оцінюючи дисертаційну працю О. М. Черняхівської, її актуальність та ґрунтовність, сумлінність виявлення та опрацювання значної кількості змістовних джерел, вдалий вибір фактажу й персоналій проекту ІМІС, слід водночас висловити деякі зауваження та побажання, які, на нашу думку, могли б покращити авторський аналіз або ж знадобитися у майбутній подальшій праці над цією проблемою.

1. Висновки до першого розділу «Теоретико-методологічні засади дослідження» могли б бути більше розлогими.

2. Усвідомлюючи вимоги, що регламентують обсяг тексту кандидатської дисертації, однак здобувачці варто було б знайти місце для аналізу томів щодо західного регіону України, вартих, на наше переконання, дослідницької уваги.

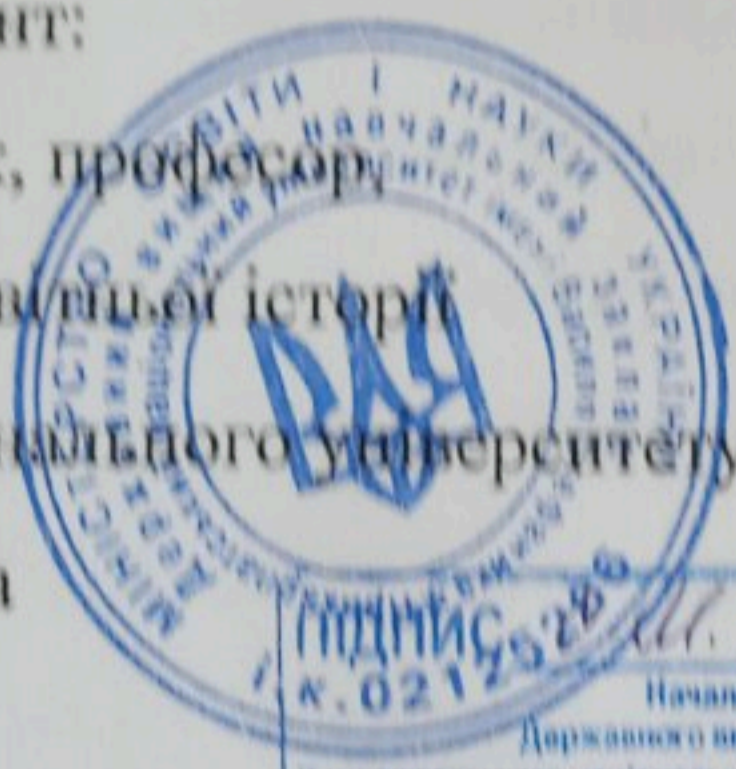

Проте, за нашу думку, вищеназвані окремі недоліки та зауваження не вплинули загалом на гідний науково-теоретичний рівень дисертації О. М. Черняхівської.

Заключний висновок про дисертаційну роботу, її відповідність встановленим вимогам МОН України. Дисертація О. М. Черняхівської є оригінальним, самостійним, цілісним й завершеним науковим дослідженням з чіткою, послідовною та логічною структурою, що виконано на широкій й представницькій джерельній базі. Одержані здобувачкою результати у сукупності забезпечують досягнення мети дослідження й розв'язання його наукових завдань. За змістовим наповненням, структурою, новизною, важливістю й глибиною наукових розробок, коректністю оформлення дисертаційна робота Олени Михайлівни Черняхівської на тему – «Довідково-енциклопедичні проекти з локальної історії в українській історичній науці другої половини 1950-х – початку 1980-х рр.: організаційні форми ідеологічні функції, практична реалізація» – відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 (зі змінами), Наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», а дисертантка заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент:

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри всеукраїнської історії
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

Підпис: *С. М. Борчук* ЗАВІРЯЮ
Начальник відділу кадрів
Державного вищого наукового закладу
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
код 02125266
" " " 20 " р.